

КОНСУЛТАЦИИ

Гл. ас. д-р Тончо Тончев

ЕВРОТО – НОВАТА ЕДИННА ЕВРОПЕЙСКА ВАЛУТА

Краткото проследяване на еволюционното развитие на функционалния механизъм на Европейската валутна система (ЕВС) и на европейската разчетна единица - ЕКЮ, дава възможност да се разкрият обективните условия и предпоставки за по-ефективна и действена координация на икономическата и валутната политика на страните от ЕС. На тази основа са интерпретирани актуалните проблеми на прехода към Икономически и валутен съюз (ИВС) и заменянето от 01.01.1999 г. на съществуващата колективна парична единица ЕКЮ с нова единна европейска валута - евро. Посочени са конкретните етапи в изграждането на ИВС, анализирани са фазите на въвеждане на еврото и превръщането му на 01.01.2002 г. от "идеална" в реална валута на еврозоната. Интерес представляват и въпросите, свързани със символиката, техническите характеристики и защитните техники срещу фалшификация на новите европейски пари.

JEL: E4; E52

Още в самото начало на новия век и на новото хилядолетие светът е изправен пред безпрецедентно и уникално по своя характер и мащаби валутно събитие, което може да даде свършено нова насока на бъдещото развитие на международната валутна система. С основание повечето автори и анализатори го оценяват като най-смелия експеримент в световната икономическа и финансова история, чийто евентуален успешен завършек е в състояние сериозно да оспори доминиращите позиции на американския долар в световната икономика. Затова и с такъв голям интерес международните финансови среди и обикновените хора по целия свят очакваха старта на т. нар. "Евро-ден" ("Euro-day") - 1 януари 2002 г. На този "знаменателен" ден в паричното обръщение на европейските страни-членки на ИВС бяха пуснати банкноти и монети евро, които започнаха да обслужват всекидневния и изпълнен с "житейска прозаичност" паричен оборот на техните граждани.

Става дума за онзи повратен исторически момент в развитието на европейската политическа, икономическа и валутна интеграция, когато 12 държави с население около 303 млн. човека, обширна територия и огромни пазари на практика доброволно се отказаха от своята "неприкосновена" парична идентичност и независимост и изпратиха на "лавиците на историята" досегашните си престижни национални парични единици – германската и финландската марка, белгийския, френския и люксембургския франк, ирландската и италианската лира, холандския гулден, австрийския шилинг, испанската песета, португалското ескудо и гръцката драхма. По този начин

Еврото – новата единна европейска валута

огромният икономически потенциал на еврозоната се изправя “лице в лице” с утвърдения икономически лидер в световното стопанство - САЩ.

Проблемът за единната европейска валута

Идеята за създаване на обща валута, която да замени националните парични единици във вътрешния и международния паричен оборот на страните от Европейския съюз възниква в средата на отминалия ХХ век. За илюстрация на това твърдение ще посочим мнението на един от “бащите” на европейската интеграция Ж. Моне, който още през далечната 1949 г. категорично заявява, че “...без обща валута не може да има действително обединение на Западна Европа.”¹ Засилването на напрежението и нестабилността при функционирането на международната валутна система в началото на 70-те години пораждаат необходимост от реформи в регионален европейски мащаб. Загубата на доверие в долара като основно платежно и резервно средство в световното стопанство и засилването на желанието на западноевропейските страни да “изведат” своите национални валути от “сателитните орбити” на американската парична единица все по-настойтелно налагат алтернативата за създаването на европейски валутен съюз и обща валута. Тази тенденция се обуславя и от успешния ход на европейската политическа и икономическа интеграция през посочения период, както и от обстоятелството, че в Римския договор от 1957 г. за изграждането на “Общия пазар” специално на въпросите за координация във валутната област е отделено твърде малко внимание.

Първото конкретно официално решение за подготовка и създаване на европейски икономически и валутен съюз е взето в Хага през декември 1969 г.² В началото на февруари 1970 г. е сформирана работна група под председателството на тогавашния премиер на Люксембург Пиер Вернер, която разработва и през октомври същата година предлага за одобряване доклад по проблемите във валутната сфера. В него най-общо се предвижда изграждането на европейския икономически и валутен съюз да премине през три основни етапа. Заедно с това се лансират идеите за поддържане на стабилни и неизменни курсове на валутите в границите на Общността, за запазване и утвърждаване на принципа за взаимната конвертируемост на националните валути, за създаване на необходимите условия и предпоставки за въвеждане на единна валута и провеждане на обща парична и бюджетна политика.

На среща на Съвета на министрите от ЕИО през февруари 1971 г. се определя и конкретният срок за реализация на първия етап от плана

---

¹ Цит. по Шмелёв, В. В. Коллективные валюты - от счётных единиц к международным деньгам. М., 1990, с. 36.

² Вж. по-подробно Ван дер Вее, Г. История мировой экономики, 1945-1990. Пер. с франц. М., 1994, с. 310.

“Вернер”- периодът от 1 януари 1971 г. до 31 декември 1973 г. Но последвалата след “нефтения шок” от 1973 г. криза в международните икономически и валутни отношения “преобръща из основи” подреждането на набелязаните приоритети в тази сфера и “изтласква” на преден план проблемите за “оцеляването” на валутната система в световен мащаб за сметка на тези за по-рационалното устройство и функциониране на международните валутни отношения в регионален мащаб. Въпреки това усилията на европейските страни не отиват напразно. В края на 70-те и началото на 80-те години на ХХ век те се превръщат в своеобразен “трамплин” за ускоряване на монетарните реформи в Западна Европа.

От Европейска валутна система към Икономически и валутен съюз

С влизането в сила през април 1978 г. на новите “ямайски” принципи на организация на международната валутна система опитите на водещите европейски страни за сътрудничество в икономическата и финансовата област се подновяват. Още на съвещанието на Европейския съвет същият месец, проведено в датската столица Копенхаген, се заражда идеята за създаване на европейска зона за валутна стабилност. На срещата в Хамбург през юни 1978 г. между бившия западногермански канцлер Хелмут Шмидт и френския президент Жискар д’Естен тази идея получава политическата подкрепа на основните “мотори” на европейската интеграция - ФРГ и Франция. Разработеният съвместен френско-германски проект, получил известност като “План за създаване на нова европейска валутна система”, е представен и одобрен на следващата сесия на Европейския съюз през юли 1978 г. в Бремен.

Окончателното споразумение за създаването, основните принципи на функциониране и структурата на ЕВС е прието от тогавашните 9 страни-членки на Европейската общност (ЕО) на поредната среща на Европейския съвет в Брюксел през декември 1978 г. Първоначалното решение е тя да влезе в действие от 1 януари 1979 г., но поради възникналите разногласия между Франция и ФРГ то временно се отлага за по-късна дата. Официалният старт на ЕВС е даден на 13 март 1979 г. В него участват всички страни от ЕО, с изключение на Великобритания, която се обявява за много по-радикална и цялостна реформа на всички сфери на интеграционното сътрудничество, а не само на тези във валутната област.³ Според предвижданията на своите създатели ЕВС трябва да бъде изградена като “зона на валутна стабилност”, която в условията на преход към плаващи валутни курсове в света да намали

---

³ Известно е, че Великобритания се присъединява към валутнокурсвия механизъм на ЕВС едва през октомври 1990 г. По-подробно за резервираното отношение и причините за първоначалния ѝ отказ за включване в ЕВС вж. *Бейкър, С.* Въведение в световната икономика. Прев. от англ. С., 1995, с. 414.

зависимостта на участващите в нея валути от американския долар и да “тушира” неблагоприятните последици от непрекъснатите колебания на курса му на международните финансови пазари. “Инициативата от Бремен (за създаването на ЕВС - б.а., Т.Т.), пише по този повод известният американски икономист Р. Трифин, отразява по същество едно отчаяно желание на лидерите от Общността да направят своите парични единици по-малко зависими от непредсказуемите капризи на намаляващия по значение щатски долар.”⁴

Посоченият мотив за изграждането на ЕВС е важен, но не и единствен. Не трябва да се пренебрегва желанието на европейските страни за активизиране на икономическото сътрудничество и на свободната им търговия. Един от основните фактори за това е именно стабилността на валутнокурсния им механизъм. Тя съдейства за повишаване ефективността при регулирането на националните икономики и за ускоряване темповете на икономическия им растеж. Подобряването на “деловия климат” влияе положително на частната инвестиционна дейност в страните, стимулира процеса на създаване на стабилна система на взаимна търговия, устойчиво нарастване на нейния обем и установяване равновесие на платежните им баланси. Заедно с това “инициаторите на ЕВС се надяват, че тя ще внесе положителен принос в борбата с инфлацията и безработицата и ще представлява мощен стимул за ново уравнищаване на външните плащания на страните както с положително, така и с отрицателно салдо. Покрай повишаването на валутната стабилност в Европа ЕВС ще окаже стабилизиращо въздействие върху международната икономика и ще задейства механизма на признаване на особеното значение на Европа”⁵ (и на все по-нарастващото ѝ влияние върху развитието на международните икономически, търговски и валутни отношения в световното стопанство - б.а., Т.Т.).

В центъра на ЕВС е поставена специфична регионална парична единица, наречена Европейска валутна единица – ЕКЮ. Нейни прототипи са създадената още през 1950 г. в рамките на дотогавашния Европейски платежен съюз (ЕПС) разчетна единица и заменилата я по-късно (от януари 1975 г.) Европейска разчетна единица – ЕРЕ. За разлика обаче от своята предшественица, получила двойна официална абrevиатура: на английски (EUA – European Unit of Account) и на френски (UCE – Unite de compte européen) новата тогава европейска валутна единица приема единна абrevиатура. Тя произтича от нейното английско наименование: European Currency Unit – ECU. Тази абrevиатура е одобрена и от Франция, въпреки че се явява омоним на пуснатата от Людовик IX и намираща се в обръщение от

---

⁴ Цит. по *Пилбийм, К.* Международни финанси. Прев. от англ. С., 1995, с. 413.

⁵ *Пебро, М.* Международные экономические, валютные и финансовые отношения. Пер. с франц. М., 1994, с. 246.

втората половина на XIII до средата на XVII век известна френска златна монета “Ecu”.

По редица основни признаци ЕКЮ-то прилича на създадената и използвана в рамките на Международния валутен фонд (МВФ) колективна парична единица – Специални права на тираж (СПТ). Както СПТ, така и ЕКЮ-то представлява “идеална” парична единица, т.е. няма материална форма във вид на банкноти и монети. Тя не е конвертируема срещу злато и възниква в резултат от специална междудържавна договореност. Поради това нейното икономическо значение и юридическа сила съществуват единствено в границите на Европейската общност, а използването ѝ е в прерогативите предимно на централните валутни органи на страните-членки. Аналогичен с този на СПТ е и принципът за определяне стойността на ЕКЮ-то върху основата на “стандартната валутна кошница” от националните валути на страните от ЕО. И тук, както и при СПТ, относителният дял на европейските валути в “общата кошница” зависи от състоянието на редица икономически показатели, характеризиращи стопанския потенциал на страните. За такива обикновено се използват БВП, относителният дял на страните във взаимната им търговия и участието им в общата квота на средствата за съвместното им краткосрочно кредитиране.⁶

За разлика от СПТ обаче, чието функциониране представлява “своеобразен символ на рационалната валутна договореност” между страните в системата на МВФ, Европейската валутна единица се оказва в много по-голяма степен “материално обезпечена”, т.е. притежаваща определено реално покритие в доларови девизи и злато. За целта централните банки на страните-участници в ЕВС са задължени да депонират в Европейския фонд за валутно сътрудничество (ЕФВС) 20% от своите официални резерви в злато и долари, срещу които получават еквивалента им в ЕКЮ. По този начин, без по същество да се намалява обемът на златновалутните резерви на страните, се създава специфичен централизиран фонд за реално покритие на емисиите на ЕКЮ. Като се има предвид, че в момента на създаване на ЕВС участващите в нея държави притежават 31% от валутните и 41% от златните запаси на капиталистическите страни, очевидно става въпрос за едно солидно реално обезпечаване на колективната европейска регионална парична единица.⁷

Обикновено в икономическата литература функционирането на ЕВС през 80-те и началото на 90-те години на XX век се оценява като успешно. Установената от нея “колективна дисциплинираща рамка” във валутната сфера оказва своя положителен ефект върху стабилността на валутните

⁶ Вж. по-подробно *Тончев, Т.* Доларът и международната валутна система. Ч. II. С., 2001, 250-256.

⁷ Вж. *Борисов, С. М.* Золото в економике современного капитализма. 2-е перераб. и доп. изд. М., 1984, с. 421.

курсове, борбата с инфлацията и изравняването на лихвените равнища, развитието на кредитните механизми и икономическата конвергенция на западноевропейските страни. Този ефект придобива още по-голяма стойност, ако се отчете обстоятелството, че е постигнат в твърде драматична и неблагоприятна по своя характер между народна икономическа и валутна среда. Става въпрос за втория “нефтен ценови шок” в началото на 80-те години, икономическата стагнация, резките спекулативни колебания на долара, борсовата криза през 1987 г. и т.н.

За да не бъдем голословни в тези си твърдения, ще приведем само някои откъслечни, но твърде показателни в посочените направления данни. Ако проследим ролята на ЕВС за създаването на условия за сближаване темповете на инфлация в страните-членки и за общото им понижаване, ще видим, че темпът на растеж на средното равнище на цените на потребителските стоки и услуги в Западна Европа, измерен чрез индекса на потребителските цени, от 8.9% през 1979 г. спада до 6.2% през 1983 г., 3.4% през 1987 г. и 4.3% през 1988 г. За същия период разликата в темпа на инфлация между водещите във валутната система страни - ФРГ и Франция, се съкращава от 7% през 1980 г. до 6.4% през 1983 г., 2.9% през 1987 г., 1.5% през 1988 г., за да достигне до по-малко от 1% през 1989 г.⁸

Що се отнася до защитата на достигнатото равнище на интеграционните процеси в Общността от дестабилизиращото влияние на големите амплитуди в колебанията на валутните курсове, тя също е налице и може да бъде открита в обстоятелството, че по своя интензитет регистрираните промени в курсовите съотношения на валутите от ЕВС са 2-3 пъти по-малки от тези между тях и валутите на трети страни.⁹ Не е за пренебрегване и фактът, че по отношение на изпълнението на своите международни парични функции колективната европейска валута (ЕКЮ) изпреварва съществено действащата в рамките на МВФ разчетна и кредитна единица (СПТ), а функционалният механизъм на ЕВС се оказва значително по-действен, стабилен и ефективен от този на Ямайската международна валутна система.

Когато се посочват положителните страни в никакъв случай не трябва да се забравят и недостатъците на ЕВС, чието преодоляване е главният двигател на нейната по-нататъшна еволюция. Въпреки постигнатите в основни линии цели, през 80-те години действието на функционалния механизъм на ЕВС остава сравнително ограничено, а някои от валутите на страните от Общността въобще не участват във валутнокурсния механизъм. По-пълното обхващане на европейските парични единици се извършва на по-късен етап от развитието на системата и е свързано с присъединяването към

---

⁸ Вж. *Лебро, М.* Цит. съч., с. 258.

⁹ Пак там, с. 258.

обменния ѝ механизъм на такива валути като британската лира, испанската песета, гръцката драхма и португалското ескудо.¹⁰ В разрез пък с общоприетото правило за ограничаване пределите на колебание на валутните курсове до $\pm 2.25\%$ от паритета, за някои страни с по-силно колебаещи се валути (Италия, Испания, Португалия) се допускат през отделни периоди по-широки граници на отклонение от $\pm 6\%$. Освен това твърде “крехкият” тогава механизъм на ЕВС не е в състояние да осигури необходимото ефективно преразпределение на разходите по изравняване на валутните курсове между участващите в него страни и по този начин да облекчи положението на тези с по-слаби валути и относително “по-скромни” възможности. Той не премахва и структурните диспропорции между страните-членки и не намалява съществено изоставането на някои региони от общността - Южна Италия, Ирландия, Гърция, Португалия.

Разрешаването на посочените проблеми, възникващите нови регионални трудности и стремежът да се стабилизира общата икономическа и валутна среда пораждат необходимост от усъвършенстване на ЕВС и създаване на условия за значително по-ефективна и действена координация на икономическата и парично-кредитната политика на западноевропейските страни. Предприемането на подобни действия става още по-неотложно след кризата във валутнокурсския механизъм на ЕВС от 1992-1993 г., предизвикала най-сериозните промени в него от началото на въвеждането му. С цел да се противодейства на спекулативния натиск на валутните пазари (породен от натрупаните в страните инфлационни различия) и да се предостави по-голяма свобода на действие на пазарните механизми тогава се стига до значително увеличение на границите на колебание на валутите в обменния механизъм - до $\pm 15\%$ от двустранните централни курсове. По този начин самата практика на развитието на международните валутни отношения категорично илюстрира невъзможността за провеждането на ефективна валутна политика (в случая в регионален мащаб) без необходимата съгласуваност в основните стратегически икономически интереси и действия на страните. И тъй като реализацията на дългосрочните цели на бъдеща обединена Европа зависи изключително много от конвергенцията на участващите в нея икономики, на преден план отново излиза въпросът за изграждане на Икономически и валутен съюз помежду им.

Дългосрочната цел за постепенното формиране на ИВС се набелязва официално (за втори път в историята на развитието на европейската интеграция) с приемането през 1987 г. на т.нар. “Единен европейски акт”. На

---

¹⁰ Например испанската песета се включва в него през юни 1989 г., британската лира – през октомври 1990 г., португалското ескудо – през април 1992 г. В периода 1992-1996 г. към валутнокурсския механизъм се присъединяват норвежката и шведската крона, австрийският шилинг и финландската марка, с което на практика действието му излиза извън рамките на ЕВС.

заседание в Хановер през юни 1988 г. Европейският съвет възлага на специална независима комисия от експерти, под ръководството на тогавашния председател на Европейската комисия Жак Делор, да разработи стратегията за изпълнението на поставената цел. През април 1989 г. комисията разпространява специален “Доклад за икономически и валутен съюз”, а предложенията, съдържащи се в него, са обект на оживени дискусии на заседанията на Европейския съвет през юни 1989 г. в Мадрид и през декември същата година в Страсбург. След приемането им те получават наименованието план “Делор”, с което остават известни в новата история на европейската икономическа и валутна интеграция.

Особено внимание в доклада на Делор се обръща на основните характеристики на икономическия и валутния съюз и на тяхното “институционално превъплъщение” в европейската интеграционна практика.¹¹ Валутният съюз се определя като “дългосрочна, постоянно действаща договореност за привързване на валутните курсове, водеща логично до създаването на единна парична единица”, за разлика от системата на фиксираните валутни курсове, която “допуска частични преразглеждания на паритетите и обикновено предвижда възможност за известни колебания на пазарния курс около централните”.¹² Единната валута пък се разглежда като необходимо и задължително условие за необратимостта на прехода към паричен съюз, улесняваща значително “управлението на паричните потоци в рамките на Общността” и позволяваща да се избягнат “транзакционните разходи по конвертирането на една национална валута в друга”.¹³

Планът “Делор” предвижда три основни етапа в изграждането на ИВС. За първия е разработена подробна програма, а вторият и третият не са така детайлно конкретизирани и съдържат по-обща цели. С изключение на първия етап, за който предварително се очаква да приключи в средата на 1991 г., за останалите два не са фиксирани точни крайни срокове за практическа реализация. Ето защо след утвърждаването на този план през 1989 г. се взема решение за неговото “имплантиране”(с незначителни изменения и по-детайлна конкретизация в сроковете, направени от Междуправителствената конференция през 1991 г.) в Договора за ЕС, приет през декември 1992 г. в Маастрихт и влязъл в сила след ратифицирането му през ноември 1993 г. По този начин се създава стабилна договорна основа, която очертава целите, принципите, инструментите и правилата за формирането на ИВС.

---

¹¹ Вж. по-подробно: *Пebro, М.* Цит. съч., 262-264; *Пилбийм, К.* Цит. съч., 398-409; *Стефанов, С.* Международна икономика. С., 1998, 311-313; *Бради, Уна.* Икономически и паричен съюз (ИПС). - В: Основното за Европейския Съюз. С., 1998, 120-121.

¹² *Пилбийм, К.* Цит. съч., с. 399.

¹³ Пак там, с. 437.

Изграждане на ИВС и въвеждане на еврото

Съгласно плана “Делор” и договореностите от Маастрихт се регламентират основните елементи на трите етапа в създаването на ИВС чрез въвеждането на обща европейска валута, емитирана и регулирана от единна система от национални централни банки, под непосредственото ръководство на специално създадена за целта Европейска централна банка. От изключително важно значение за по-голямата увереност и убеденост в изпълнението на поетите от европейските страни ангажменти е определянето в Маастрихтския договор на конкретни срокове за преминаване през тези основни етапи. Подобна конкретизация в сроковете за изграждането на ИВС (наред със своя неоспорим положителен “психологичен” ефект) укрепва и засилва позициите на отделните правителства при избора на приоритетните направления на макроикономическата им политика. Освен това тя оказва силно стимулиращо влияние върху колебаещите се страни за активно включване в процеса на европейското икономическо и валутно строителство.

Първият етап от изграждането на ИВС започва от 1 юли 1990 г. и завършва на 31 декември 1993 г. През този период се извършват всички подготвителни мероприятия за сближаване на икономическото развитие и ускоряване на макроикономическата и валутната координация между страните в контекста на влизащите в сила положения на Маастрихтския договор за ЕС. Затова и в икономическата литература този етап се определя като “начален”, “въвеждащ” или “организационно-подготвителен”.

Вторият етап от развитието на ИВС обхваща периода от 1 януари 1994 г. до 31 декември 1998 г. Той е посветен на създаването на основните органи и структури на съюза и на по-нататъшната конкретна подготовка на страните-членки за въвеждането на единната европейска валута. В главно организационно и институционално събитие на този етап се превръща учредяването и функционирането от началото на 1994 г. на Европейския валутен институт (ЕВИ, EMI – European Monetary Institute) със седалище във Франкфурт. Той е пряк наследник на действащия дотогава Европейски фонд за валутно сътрудничество и поема автоматично всички негови активи и пасиви.

Твърде съществен момент при кратката характеристика на втория етап е и извършената конкретизация на формулираните в Маастрихтския договор “конвергентни критерии” (convergence criteria) в приложения към него Протокол № 6. При изпълнението на тези критерии всяка от страните-членки може да бъде допусната до третия етап и да се превърне в пълноправен участник в европейския икономически и валутен съюз.¹⁴

¹⁴ Вж. по-подробно Договор об учредении Европейского сообщества. Протокол (№ 6). О критериях конвергенции, упомянутых в Статье 109j Договора о создании Европейского

Евротото – новата единна европейска валута

На заседание на равнище правителствени ръководители, състояло се в Мадрид на 15 и 16 декември 1995 г., Европейският съвет взема историческо по своя характер и значение решение за преминаване от 1 януари 1999 г. към третия, окончателен етап на изграждането на ИВС. На базата на въвеждането и използването на обща европейска валута се предвижда още от самото му начало в страните от еврозоната да се провежда единна парична, бюджетна и валутнокурсва политика. Интересно и важно е да се отбележи, че в решението на Европейския съвет от края на 1995 г. за първи път официално се “провъзгласява” и името на новата единна парична единица - евро. Нейното “призвение” и историческа роля е да замени съществуващата разчетна единица ЕКЮ и да формира ясна перспектива за бъдещото икономическо и валутно сътрудничество в Европа.

Конкретното практическо “превъплъщение” на идеята за изграждането на ИВС и въвеждането на еврото налага провеждането на сериозна институционална реформа и преминава през три основни фази:

Първата фаза започва в началото на май 1998 г., когато на поредната сесия на Съвета на ЕС се приема стратегическото решение за допускане от 1 януари 1999 г. на Австрия, Белгия, Германия, Ирландия, Испания, Италия, Люксембург, Португалия, Финландия, Франция и Холандия до участие в третия етап от функционирането на ИВС. Към тази група (в качеството си на пълноправен и активен участник) от 1 януари 2001 г. се присъединява и Гърция, която също изпълни “конвергентните критерии” за членство в ИВС. По този начин 12 от общо 15-те страни-членки на ЕС на сегашния етап прекрчават границата и се включват в твърде “примамливата, предизвикателна и мечтана” от поколения европейци еврозона.¹⁵

В съответствие с решенията на Маастрихтския договор и приложените към него съвместни протоколи през юни 1998 г. се учредява, а от началото на 1999 г. започва и официално да функционира нова наднационална банкова институция, наречена Европейска централна банка (ЕЦБ, ECB - European Central Bank). Тя е официален приемник на съществуващата дотогава ЕВИ и заедно с централните банки на страните от еврозоната образува т.нар. Европейска система на централните банки (ЕЦБ, ESCB – European System of Central Banks).¹⁶ При изпълнение на поставените си задачи в рамките на тази система ЕЦБ и централните банки на страните притежават автономност,

---

сообщества. - В: Новая единая европейская валюта евро. Под ред. В. И. Рыбина. М., 1998, 261-262; 316-317.

¹⁵ В еврозоната не участват Великобритания - поради по-особените ѝ възгледи и позиции, Дания - поради отрицателния вот на проведения по този въпрос референдум, и Швеция - поради отказ и нежелание да се присъедини към валутния съюз на сегашния етап.

¹⁶ Вж. по-подробно Договор об учреждении Европейского сообщества; Протокол (№ 3). Об уставе Европейской Системы Централных банков и Европейского Центрального банка. - В: Новая единая европейская валюта евро..., 247-266; 272-299.

действат независимо и не са задължени да се съобразяват или да изпълняват инструкциите на правителствата и органите на ЕС.

Началото на втората фаза от въвеждането на еврото като обща валута съвпада със старта на третия етап от изграждането на ИВС – 1 януари 1999 г. На тази изключително важна в историята на “европейското строителство” дата старата колективна парична и разчетна единица ЕКЮ се заменя в съотношение 1:1 от новата единна валута евро. Съгласно постановките на основополагащия за прехода към евро “Регламент на Европейския съвет” всички позовавания на ЕКЮ в официалните документи на ЕС се заменят в такива на евро, при спазване на посочената обменна пропорция (разменен курс). Това правило се разпростира и върху договорите от частното право, ако в техните текстове се съдържат преки препращания към ЕКЮ като официална валута на Общността. Нещо повече, “Регламентът за конверсия на ЕКЮ в евро”¹⁷ съдържа презумпцията, че всички препратки на ЕКЮ в договорната (контрактната) документация трябва да се разбират като отнасящи се към евро по силата на придобития му нов официален статус.

През целия преходен тригодишен период - до 1 януари 2002 г., разплащанията в новата единна валута се извършват само по безналичен път. Що се отнася до наличните плащания, те продължават да се осъществяват в национални валути, явяващи се в своя нов “подчинен статус” като подразделения (подединици) на общата европейска валута. Това означава, че по това време еврото де факто се подразделя не само на центове в пропорция 1 евро = 100 цента, но и на всички национални “подединици”, изчислени по обменния курс към него.¹⁸ Изразено по друг начин, националните валути стават част от еврото, както фенингът е част от германската марка, сантимът - от френския франк, и т.н. С това те съдействат за ускореното, ефективно и безболезнено преминаване към крайната фаза на валутния съюз и установяването на единната европейска валута.

Един от най-важните документи, чиито основни постановки трябва да се имат предвид при краткия анализ на прехода към ИВС, е “Решението на Европейския съвет” за създаване на нов механизъм на валутните курсове,¹⁹ обвързващ еврото и валутите на страните-членки на ЕС, които остават извън обхвата на неговата зона. В съответствие с изискванията му от 1 януари 1999

¹⁷ Става въпрос за Регламент № 1103/97 от 17. 06. 1997 г. на Съвета на ЕС за конверсия на ЕКЮ в евро, за установяване на обменните курсове и закръгляванията при пресмятането на националните валути в новата единна валута. Той има силата на задължителен документ с пряко действие на цялата територия на ЕС.

¹⁸ Вж. Новая единая европейская валюта евро..., 36-37.

¹⁹ Решение Европейского совета. Об учреждении механизма валютных курсов третьего этапа создания экономического и валютного союза. Амстердам, 16 июня 1997 г. (Official Journal N С 236, 02.08. 97, р. 5.). Цит. по: Новая единая европейская валюта евро..., с. 373.

Еврото – новата единна европейска валута

г. действащият механизъм на ЕВС се заменя с нов обменен валутнокурсен механизъм и се определят неговите цели, принципи и основни характеристики. Той е насочен към осигуряване на устойчива икономическа среда, необходима за нормалното функциониране на единния пазар, увеличаване на инвестициите, икономическия растеж и заетостта на населението в обединена Европа.

Изграждането на новия механизъм за регулиране на валутните курсове между еврото и националните валути на страните извън зоната на неговото действие става на основата на т.нар. “модел на колело със спици” (“hub and spokes”).²⁰ При използването на този модел на еврото се отрежда да играе ролята на централна парична и разчетна единица и да изпълнява функциите на “валута-котва”, към която се привързват (предимно на двустранна основа) валутите на страните извън еврозоната. За тях, образно казано, единната европейска валута представлява “своеобразен пристан”, към който “акостират” и се прикрепят техните национални валути. За разлика от предишния валутнокурсен механизъм на ЕВС обаче при този на ИВС не се прилага каквато и да е многостранна паритетна мрежа от валутни курсове.

Новият механизъм на валутните курсове се основава на определянето на централни курсове спрямо единната европейска валута и границите на допустимите курсови колебания. Съгласно “Решението на Европейския съвет”, от началото на 1999 г. се определя централен курс по отношение на еврото за валутите на страните-членки на ЕС, оставащи извън зоната на действие на общата валута, но участващи в европейския обменен механизъм. Допустимият стандартен диапазон на отклонение на пазарните курсове на техните валути се установява в рамките на $\pm 15\%$ от централните им валутни курсове спрямо еврото. При всяко отклонение извън границите на този диапазон се предвижда да се предприемат необходимите коригиращи мерки чрез осъществяването на съвместни интервенции на валутните пазари.

Характерна особеност на третия етап на ИВС е твърдото и окончателно фиксиране на обменните курсове между еврото и националните валути на страните-участници в еврозоната. Изчисляването на обменните съотношения на националните валути в евро се извършва на базата на т.нар. “ръководни курсове на еко-кошницата”. Те съответстват на пазарните курсове в месеците непосредствено преди старта на новата европейска валутна единица²¹ и трябва да гарантират идентичността и последователността на съотношението между ЕКЮ и евро в датата на фиксинга – 1 януари 1999 г. Ръководейки се от посочените съображения, финансовите министри на страните от еврозоната определят (на специална сесия, проведена в Брюксел на 31 декември 1998 г.) разменните

²⁰ Вж. Новая единая европейская валюта евро. Цит. съч., с. 31.

²¹ Вж. по-подробно: Брюкнер, М. Евро. Прев. от нем. С., 1999, 17-19; Приложение III. Взаимные обменные курсы валют государств-членов ЕС. - В: Новая единая европейская валюта евро..., 380-381.

курсове на съответните валути към единната европейска парична единица. Официалните курсове са строго фиксирани и са валидни от 1 януари 1999 г. От тази дата 1 евро се равнява на: 13.7603 австрийски шилинга (ATS); 40.3399 белгийски франка (BEF); 1.95583 германски марки (DEM); 0.787564 ирландски лири (IEP); 166.386 испански песети (ESP); 1936.27 италиански лири (ITL); 40.3399 люксембургски франка (LUF); 200.482 португалски ескудо (PTE); 5.94573 финландски марки (FIM); 6.55957 френски франка (FRF) и 2.20371 холандски гулдена (NLG). С присъединяването на Гърция към ИВС от 1 януари 2001 г. започва да се прилага и неотменим фиксиран валутен курс между еврото и драхмата в съотношение 1 евро = 340.750 гръцки драхми (GRD).

Третата, крайна фаза от въвеждането на еврото в качеството му на единна валута "стартира" от 1 януари 2002 г. От тази дата в паричното обръщение на европейските страни от ИВС започват материално и реално да функционират банкноти и монети евро. По този начин еврото се превръща от идеална (виртуална) в чисто физическа валута и поражда силна вълна на ентузиазъм сред своите създатели и почитатели. Освен в 12-те държави от еврозоната общата европейска валута се приема и ще се използва и от страни и територии, пряко и силно обвързани до този момент с техните валути, като Андора, Монако, Ватикана, Косово, Черна гора, Сан Марино, Азорските и Канарските острови, Реунион, Мадейра, френските карибски острови Мартиника и Гваделупа, Френска Гвиана и островите Сен Пиер-е-Микелон и Майоте до Нюфаундленд.

От този момент нататък започва да тече времето на т.нар. "двойновалутна фаза" с продължителност между 4 седмици и 2 месеца. През това време паричното обръщение на страните от еврозоната се обслужва паралелно от досегашните национални парични единици и законно влизащите в сила парични знаци на единната европейска валута. Обявеният краен срок за обръщение на отделните валути е различен, като за холандския гулден е до 28 януари 2002 г., за ирландския паунд - 9 февруари 2002 г., за френския франк - 17 февруари 2002 г., а за всички останали валути е до 28 февруари 2002 г. След изтичането на посочените срокове националните валути на страните от еврозоната се изваждат от обръщение, но централните им банки ще продължат да ги обменят срещу евро минимум до 10 години. За Португалия е определен период от 20 години, за Холандия - до 1 януари 2032 г., а за Белгия, Германия, Испания, Ирландия, Люксембург и Австрия обмяната е безсрочна, т.е. неограничена във времето.

Характерни особености и защитни техники на общата европейска валута

Използването на символа "евро" в документите и публикациите на Европейската комисия започва след срещата на Европейския съвет в Дъблин през декември 1996 г. В средата на 1997 г. ЕВИ потвърждава необходимостта

от отличителен кодифициран символ на единната валута и обявява, че поддържа идеята за приемането на нейното лого. Окончателният избор е направен измежду няколко проекта, разработени под егидата на Европейската комисия, след задълбочена преценка на настроеността и мненията на широката западноевропейска общественост. С цел въвеждането и използването на символа в световната компютърна мрежа Европейската комисия регистрира логото “евро” в Между-народната организация по стандартизация (ISO – International Standards Organisation).²²

Логото на еврото е създадено на основата на гръцката буква “епсилон”, наподобяваща българското С, но с две хоризонтални линии по средата. Приетото графично изображение символизира древногръцките корени и люлка на европейската цивилизация, първата буква на континента “Европа” и възплъщението на мечтата за неговото обединение. Двете хоризонтални успоредни линии пък символизират стабилността на единната европейска валута и надеждите за нейния просперитет.²³ Официалната валутна абревиатура (код) на еврото е EUR и служи при котировката на курса му на международните валутни пазари.

Съгласно Регламента на Съвета на ЕС (№ 1/98 от 20.11. 1997 г.)²⁴ и решението му (№ 98/с-35/02 от 19.01. 1998 г.)²⁵ за номиналните стойности и техническите характеристики на новите парични знаци евромонетите се сечат в 8 разновидности: с номинална стойност от 1, 2, 5, 10, 20 и 50 цента и от 1 и 2 евро. Определени са и техните конкретни технически характеристики - диаметър, сечение, тегло, форма, цвят, състав на материалите, повърхност на ръба.²⁶

Идеята за ИВС намира своето най-точно отражение в дизайна на монетите, разработен от Люс Люкс от белгийския монетен двор, според който на гръба им всяка държава може да постави свой национален символ. По тази причина лицевата страна на всяка монета има единен европейски дизайн (т.е. тя е еднаква за всички страни-членки на еврозоната и представлява карта на Европа, оградена с 12 звезди), а дизайнът на обратната страна е различен, разработен е от художници във всяка една от страните и отразява историческите особености и националните символи на конкретната държава, в която е отсечена и пусната в обръщение. Например

---

²² Вж. Приложение № 2.8. Съобщение на Комисията от 23 юли 1997 г. Об използване на логотипа евро. - В: Новая единая европейская валюта евро..., с. 378.

²³ Пак там, с. 378.

²⁴ Вж. Приложение № 2.4. Регламент на Съвета (ЕС) № 1/98 от 20 ноември 1997 г. о достоинствата и техническите характеристики на монетите евро. - В: Новая единая европейская валюта евро..., 362-366.

²⁵ Пак там, с. 60.

²⁶ По-подробно по въпроса за техническите характеристики на евромонетите вж. пак там, 364-365

на немските монети са изобразени орел и Бранденбургската врата,²⁷ на френските - Орлеанската дева, на италианските – Леонардо да Винчи, и т.н. Целта е да се засили позитивното отношение на гражданите на Европа към новите монети и да се избягнат във възможно най-висока степен евентуалните отрицателни емоции на хората, породени от изтеглянето на техните досегашни национални парични знаци. Наред с това за възприемането на този дизайн съществува и друга, чисто икономическа причина, свързана с желанието по-точно да се проследи какво е движението на плащанията в еврозоната, тъй като независимо от своите различия монетите могат свободно да се използват във всички нейни страни-членки.

Досега са изсечени 51.6 млрд. монети на обща стойност 15.7 млрд. евро. Що се отнася до размера им, той е твърде различен и се движи в границите от 25.75 мм диаметър за най-голямата монета от 2 евро до 16.25 мм за най-малката - от 1 цент. Теглото на монетите варира в диапазона от 8.5 до 2.3 г. Най-голямо сечение (дебелина) обаче има монетата от 1 евро - 2.125 мм, докато тази от 2 евро е със сечение 1.95 мм, а най-малката от 1 цент е с дебелина 1.32 мм.

За по-лесното различаване на съответните номинали от хората с увредено зрение и за "разпознаването" им от търговските автомати наред с различията в диаметъра, теглото и дебелината съществуват и такива в обработката на повърхността на ръба. С оглед ограничаване на възможностите за фалшификация и спекулации при използването на монетите с по-висока номинална стойност (от 1 и 2 евро) те се изработват по специална технология, позволяваща трислойно съчетание на два различни цвята в една монета. Например двете външни части на монетата от 1 евро са жълти (смес от никел и месинг), а вътрешната част е бяла (мед и никел). При монетата от 2 евро пък е точно обратното – външните части (на лицевата и обратната страна) са бели (медно-никелова сплав), а намиращият се между тях вътрешен слой е с жълт цвят (никелово-месингова сплав).

Съобразявайки се с факта, че използването на изделия от никел може при определени условия да предизвика алергични реакции у някои хора, и с мерките, които вече са взети в редица европейски страни за опазване здравето на техните граждани, Европейският съвет препоръчва да се намали съдържанието на никел в новите евромонети. Затова по примера на водещите страни, които при направата на своите монети използват сплав, несъдържаща никел (известна под наименованието "Скандинавско злато" - "Nordic Gold"), някои от монетите на новата европейска валута

²⁷ С чувство на национална гордост трябва да отбележим, че през 1996 г. българката Снежана Русева-Хойер печели конкурса за изработката на немските евромонети и сега "нейните орли - по думите на в. "Берлинер цайтунг" - ще носят в джобовете си всички в Германия".

Еврот – новата единна европейска валута

(по-точно тези от 10, 20 и 50 цента) се секат от същата сплав (мед, алуминий, цинк и калай) и са жълти на цвят. Дребните монети от 1, 2 и 5 цента се изработват от специална стомана с медно покритие (Copper covered steel) и притежават характерния за медта червеникав оттенък. И независимо от това, че монетата от 2 евро съдържа 2 пъти повече никел от шведската крона, 4 пъти повече от английската лира и 16 пъти повече от френския франк, струва ни се, че опасенията, появили се напоследък в европространството - за възможните неблагоприятни здравни последици за гражданите, са доста пресилени.

Емисиите на банкнотите и монетите евро се осъществяват от ЕЦБ и централните банки на страните-членки на ИВС още от началото на 1999 г., а размерите им се определят от броя на страните от еврозоната и количествата на националните парични знаци, обслужващи тяхното вътрешно обръщение. Конкретната изработка на новите европари се извършва от 14 печатници, като от 12-те членки на еврозоната само Люксембург няма своя собствена печатница. За сметка на това пък в Германия функционират две парични печатници, а такива има и във Великобритания, въпреки че тя не е в еврозоната. Общо в тях досега са отпечатани 14.89 млрд. банкноти на стойност 633 млрд. евро. От тях 10 млрд. евробанкноти влязоха в обръщение от началото на 2002 г., а останалите около 5 млрд. остават като резерв и могат да се използват в случай на повишено търсене на общия европейски пазар.

Новите евробанкноти се емитират в 7 номинала: от 5, 10, 20, 50, 100, 200 и 500 евро. След специален конкурс за дизайна на банкнотите, проведен през 1996 г., в който участват 44 проекта, ЕЦБ избира този на Роберт Калина от Австрийската централна банка. Според неговия замисъл на лицевата страна на банкнотите са изобразени врати и прозорци, символизиращи духа на отвореност и сътрудничество в Европа. Банкнотите са еднакви за всички държави от еврозоната, а мостовете на обратната им страна са метафоричен израз на тясното сътрудничество помежду им и общуването им с останалия свят. 12-те звезди на ЕС пък представят динамиката и хармонията на обединения европейски континент.

Интересно е да се отбележи, че изображенията върху 7-те купюра символизират архитектурния стил на седем исторически периода в развитието на европейската култура. Например банкнотата от 5 евро отразява класическата гръцка архитектура, от 10 евро - романския стил, от 20 евро - готиката, от 50 евро - ренесанса, 100 евро - барок и рококо, 200 евро - архитектурата на метала и стъклото отпреди над 100 години, и 500 евро - модерната архитектура на XX век. Освен това всяка от банкнотите има собствен доминиращ цвят и различни размери, както и някои особени признаци за по-лесно разпознаване и боравене с тях от хората с увредено зрение. Те се свеждат най-вече до това, че всяка следваща по номинал банкнота е с по-големи размери и рязко контрастиращ на този от предишния

номинал цвят. От тази гледна точка банкнотата от 5 евро е с преобладаващ сив цвят, от 10 евро - с червен, 20 евро - син, 50 евро - оранжев, 100 евро - зелен, 200 евро - жълто-кафяв и 500 евро - лилав. Що се отнася до конкретните размери на купюрите, те се движат в диапазона от 120×62 мм за най-малката банкнота от 5 евро до 160×82 мм за най-голямата от 500 евро, а теглото им варира от 0.6 до 1.1 г. Тъй като евробанкнотите се произвеждат с дълбок релефен печат по технологията "инталио", редица елементи от изображенията и надписите им са силно релефни. В това отношение единната европейска валута превъзхожда не само американския долар, но и повечето от досегашните и настоящите европейски валути. Наред с това банкнотите с най-високи номинали (от 200 и 500 евро) притежават и допълнителна маркировка за слепи хора.

Не е без значение и обстоятелството, че дизайнът и защитните техники срещу фалшификация на еврото превъзхождат тези на щатския долар по всички възможни основни показатели. Съставът на хартията, от която се печатат евробанкнотите, се състои от 100% памук. Суровината за производството ѝ идва от почти всички краища на света - от Американския Юг, Африка и степите на Централна Азия. Използваните къси памучни влакна, които са непригодни за текстилната промишленост, придават на новите банкноти специфично усещане и трайност при преминаването им от ръка на ръка в процеса на тяхното обръщение. Очаква се купюрите с по-ниски номинални стойности да се изхабяват за около 1 година, а тези с по-високи номинали – за няколко.

Евробанкнотите притежават редица средства за защита в повече от американския долар.²⁸ Наред с общоизвестните прилагани защитни техники от рода на воден знак, защитна нишка, холограмна лента, оптически вариращо мастило и др., тези с по-нисък номинал имат едно непознато за долара защитно средство - т. нар. иридисцентна (перлена) ивица. Тя се наблюдава под даден ъгъл, съдържа определени надписи и при промяна на ъгъла изменя цвета си. На банкнотите с по-голяма стойност вместо иридисцентна ивица има оптически вариращо мастило в големите цифри, с които е изписан номиналът. Освен това за разлика от долара, който има едноцветен микротекст и слабо светеща защитна нишка, европарите притежават метализиран холограмен елемент, пъстроцветен рисунък и микропечат в различни елементи, многотонов воден знак (поставен чрез различни дебелини на хартията, на който срещу светлина се вижда рисунката и стойността на банкнотата), регистър на просвет (проглед - срещу светлина се вижда изображение на номиналната стойност на банкнотата). Наред с вградените модерни защитни техники оригиналните евробанкноти

---

²⁸ Вж. по-подробно Пари & фалшификати, 2002, N 3, с. 12.

Еврот – новата единна европейска валута

“разполагат” и със специална “техническа характеристика”, която се улавя, разчита и различава от автоматичните банкови броячи.

*

С появата си еврото “хвърля ръкавица” на глобалното господство на американския долар и се превръща в негов основен конкурент за водеща роля в международната валутна система. Другояче не може и да бъде, след като зад него стои значителна по своите мащаби “съвкупна” демографска, икономическа и финансова мощ. Не бива обаче да се забравя, че съотношенията и противоборството между валутите “като във фокус” отразяват сложни глобални и междунационални взаимоотношения и са подчинени на интересите на трите главни световни икономически и финансови “ядра” - САЩ, Западна Европа и Япония. Така че в по-конкретен план всичко ще зависи от развитието на обективните икономически процеси в световното стопанство, от съчетаването на интересите и степента на интегрираност на националните икономики и създаването на “оптимална валутна зона” в международен мащаб. Но това е обект на друго самостоятелно научно изследване.

15.II. 2002 г.